

A templomosok hitelezési tevékenységéről

Falus Orsolya*

Abstract **Templars as bankers.** The Knights Templar trace their origin back to shortly after the First Crusade. Their mission was to protect pilgrims on their journey to visit the Holy Land. Though initially an Order of poor monks, papal sanctions made the Knights Templar a charity across Europe. Further resources came in when members joined the Order. Additional revenue came from business dealings. Since the monks themselves were sworn to poverty, but had the strength of a large and trusted international infrastructure behind them, nobles would occasionally use them as a kind of bank or power of attorney. If a noble wished to join the Crusades, this might entail an absence of years from their home. So these nobles would place all of their wealth and businesses under the control of Templars, to safeguard it for them until their return. By 1150, the Order's original mission of guarding pilgrims had changed into a mission of guarding their valuables through an innovative way of issuing letters of credit, an early precursor of modern banking.

Keywords monks, papal sanctions, bankers, guarding, letters of credit

1. A templomosok rejtélye

1307. október 13-án, pénteken Guillaume de Paris pápai inkvizítor parancsára, de valójában IV. Szép Fülöp francia király nyomására a Francia Királyságban egyetlen éjszakán letartóztatták valamennyi templomos lovagot. Krisztus tagadásával, bálványimádással, valamint szodómiával vádolták őket. A pápa, V. Kelemen, aki az intézkedést eltúlzottnak találta, 1311-ben összehívott ugyan egy zsinatot a franciaországi Vienne-be, azonban a tanácskozást Szép Fülöp hadseregének gyűrűjében tartották, így a döntés előre látható volt. A zsinat döntését a pápa a „*Vox in excelso*”, illetve az „*Ad providam*” kezdetű bullájában összegezte. Az első bizonyítékok hiányában felmentette a rendet, de kimondta, hogy az nem folytathatja tovább a tevékenységét. A második viszont azt hangsúlyozta, hogy nem alkalmazható a kollektív bűnösség elve, tehát minden egyes lovag ügyét egyedileg kell kivizsgálni, és csak a bűnösöket szabad büntetni. Ugyanez a bulla a johannitáknak rendelte átadni a templomosok javait. A dicstelen per végső felvonásaként a templomosok utolsó nagymesterét, Jacques de

* Kaposvári Egyetem Gazdaságtudományi Kar
E-mail: falus.orsolya@ke.hu

Molay-t máglyán égették meg 1314. március 18-án.¹ A király, aki a rendnek hatalmas összeggel tartozott, már a letartóztatások napján elrendelte a saját adósságlevelei megsemmisítését.

Jacques de Molay a máglyán utolsó szavaival 40 napon belül Isten ítélőszéke elé idézte a pápát, és egy évre rá Szép Fülöpöt. A kivégzés után 37 nappal, április 20-án, V. Kelemen pápa bélgyulladásban meghalt. Nyolc hónappal később Szép Fülöp Fontainebleau-ban lezuhant a lováról, megbénult, és november 29-én meghalt. Ugyanebben az évben Nogaret, aki a király megbízásából az egész ügyet lebonyolította, rejtélyes körülmények között ugyancsak elhunyt. A pert megindító feljelentők sem kerülhették el a sorsukat. Esquieu de Floyrant leszúrták, Gérard Labernát és Bernard Peleet-t felakasztották. Enguerrand de Marigny 1315-ben a montfauconi akasztófán végezte.² 1791-ben a francia királyi családot éppen abba a toronyba zárták, ahol 1307. október 13-án a győztes Szép Fülöp tért nyugovóra, miközben a templomosokat tömlöcbe vetették. Azt is beszélik, hogy 1793. január 21-én, amikor XVI. Lajos feje a kosárba hullt, valaki felkiáltott: „Jacques de Molay, bosszút álltunk a halálodért!”³

A lovagrend sokat emlegetett „mesés kincseit”, a Szent Grált, mindmáig nem találta meg senki, noha sokan és sok helyen keresték.

2. A Szentföld meghódítása

A keresztes háborúk ideológiájának a magvát a szent háború képzete adta, amelyet a keresztény vallás és egyház érdekében, a hit céljaiért szükséges viselni. Ez ellentmondásokat rejtett magában, hiszen a korai kereszténység idején a hívő számára idegen volt a háború jogos voltának igazolása. A prédikáció a felebaráti szeretetről és a maga-megadó szenvedésről, amelyet Jézus kinszenvedése és kereszthalála is példázott, nem volt összeegyeztethető az erőszakkal. Ebben az időben a kereszténység még nem vált állami ideológiává, még nem kapcsolódott össze az államhatalommal. A Szentírásban azonban már felfedezhető volt egyfajta katonai fogalomvilág, amelyet később könnyedén át lehetett emelni a szimbolikusból a valóságba. Pál apostolnak az epheszosziakhoz írt levelében ez olvasható: „...erősödjete meg az Úrban és az ő erejének hatalmasságában. Öltözzetek fel az Isten fegyverébe, hogy az ördög leselkedéseinek ellene állhassatok. [...] Annak felette vegyétek fel a hitnek paizsát, amelyben ama gonoszoknak minden tüzes nyilait elothassátok. Vegyétek fel az üdvösségnek sisakját és a Léleknek kardját, mely az Isten igéje”⁴

A római birodalom bukásával a katolikus egyház mindjobban belenőtt az állami funkciókba. Míg korábban a római birodalmi egyház még a császár védnökeinek háborúival szemben védekezni kényszerült, most már a klérus, maga, lépett elő hadviselő féllé. Saját haderővel rendelkeztek, sőt, maguk is parancsnoki szerepet tölthettek be, vagy egyenesen személyesen rántottak kardot.

A Jeruzsálem-gondolat már régóta összefonódott a zarándoklás gondolatával. Az egyház tanította, hogy érdemeket szerez az, aki elzarándokol olyan helyekre, ahol vallási ereklyék találhatóak, vagy ahol csodák történtek. Különleges hatást tulajdonítottak az ilyen helyeken elmondott imáknak, és annak, hogy az ilyen helyeken tisztelt szentek szót emelnek Istennél a zarándokért. Ezért a zarándoklatok már igen korán nagy népszerűsége tettek szert, és Jeruzsálem is nagy tekintélynek örvendett, noha a

¹ Hunyadi et al., 2011. 37-38.p.

² Charpentier, 1992. 206-207. p.

³ Charpentier, 1992. 200. p.

⁴ Ef. 6, 10–17. Káldi György fordítása – 1835. évi pozsonyi kiadás

„hitetlenek” kezén volt. A társadalom minden rétegéből összetevődött zarándokcsapatok vonultak oda.

A Szentföldre irányuló zarándokutakkal szemben az iszlám uralkodók általában nem tanúsítottak ellenállást. Egyetlen kivétel al-Hákim Fátimida-kalifa volt, aki 1009-ben leromboltatta Jeruzsálemben a Szent Sír templomot, és szabályos keresztény-, valamint zsidó-üldözést rendezett.

A felhívás, hogy az egyházért és a keresztény vallásért hadba vonuljanak, vagy Jeruzsálembé zarándokoljanak, kevés eredménnyel járt volna, ha az egyház nem alkalmazza az érdemszerzés tanát. A középkori keresztény hitte, hogy jó cselekedetei révén érdemeket szerez Isten előtt, és ezek segítenek az isteni büntetés elhárításában, és az örök boldogság elnyerésében. Példaként lebegett a harcias nemesurak előtt Szent György, Demeter, Móric és Teodor példája, valamint Mihály arkangyal képe is. A keresztiesek érdemeit az egyház bűnbocsánattal honorálta. A templomosok ideológusa, Clairvaux-i Bernát, a „Keresztpredikáció”-ban ezt így fogalmazta meg:

„Ha okos kereskedő, jó üzletember vagy, akkor meghirdetem neked a nagy vásárt. Ügyelj, nehogy elmulaszd. Vedd föl a keresztet, és mindenért, amit bűnbánó szívvvel meggyóntál, azonnal bocsánatot nyersz. Az a kicsiny szövedarab nem kerül sokba. Ámde ha jámborsággal a válladra tűzöd, akkor egy királyságot ér, az égi birodalmat.”⁵

A kereszties háborúval meghirdetett pápai búcsú népszerű lett, s ez oda vezetett, hogy azt nem csupán az aktív harci résztvevők nyerhették el, hanem azok is, akik a kereszties mozgalmat az adományaikkal támogatva tették lehetővé azt, hogy mások hadba vonulhassanak.

Jeruzsálemet hosszas ostromlás után 1099. július 15-én foglalták el az első keresztiesek. A város bevétele két szakaszban történt. Amikor a keresztiesek a városfalat elfoglalták, a muszlim védők Salamon egykori templomának teraszára vonultak vissza. Ezt a területet abban az időben Haram al-Shérifnek nevezték. Két mecset állt itt. Az egyik, a Quabbat el-Aksa nevezetű, nyolcszögletű kis építmény volt már akkor is. Közepén kupolában végződött. Ez a templom kivételesen szent helynek számít mind a három „szentírásos”, tehát írott szent könyvvel rendelkező, vallás számára. A zsidóknak és a keresztényeknek azért, mivel Salamon temploma állt ezen a helyen, a muszlimoknak pedig azért, mert itt van az a szikla, amelyről hitük szerint Mohamed az égbe emelkedett Allahhoz.⁶

3. A Templomos rend alapítása

1119-ben kilenc istenfélő lovag jelent meg Hugues de Payns vezetésével az éppen akkoriban királlyá koronázott II. Balduin jeruzsálemi király előtt. Azzal a kéréssel fordultak az uralkodóhoz, hogy támogassa őket törekvésükben, mely szerint a Jaffa és Jeruzsálem közti zarándokúton a békés zarándokok védelmét ellássák. A király beleegyezett a kérésbe. Palotájának azt a részét engedte át a lovagoknak szálláshelyül, amelynek helyén korábban Salamon temploma állt. A Szent Sír kanonokjai szintén átadtak egy parcellát a templom helyén lévő birtokaikból. A lovagok a jeruzsálemi pátriárka, az amiens-i Gormond de Piquiny előtt letették a szegénység, szüzesség és

⁵ Zöllner, 1985. 45. p.

⁶ Charpentier, 1992. 74–75. p.

engedelmesség hármasságát, és mivel Salamon egykori templomának helye lett a székhelyük, a „Templom lovagjai”-nak nevezték őket.⁷

A Templomos Lovagrend eredetét két nagy középkori krónikás, Jacques de Vitry és Guillelme de Tyr írásaiból, valamint Szent Bernát leveleiből ismerjük.

Guillaume tyrusi érsek Palesztinában született 1130 körül, meghalt 1184 után. A XII. század 80-as éveiben az első keresztes hadjárat és a jeruzsálemi királyság történetét írta meg 1184-ig. Első 15 könyve kevésbé jelentős, más szerzőktől átvett kompiláció; a második részben azonban (16-23. könyv) fontos, a saját megfigyelésire és hivatalos okmányokra épít. Arab forrásokat is használ.⁸ A rend alapításáról az érsek így ír:

„Ugyanabban az évben (1118) néhány nemes férfiú a lovagok sorából, buzgók, vallásosak és istenfélők, a patriarcha úr kezében a szerzetes kanonokok módjára Krisztus szolgálatára kötelezték magukat: tisztaságban, engedelmességben és tulajdon nélküli életre örökös fogadalmat tettek. Ezek között az első és legfőbbek tiszteletre méltó férfiak voltak: Hugues de Payens és Geoffrey de Saint Audemar. Mivel sem templomuk, sem saját házuk nem volt, a király ideiglenesen lakást engedett nekik abban a palotában, mely az Úr temploma mellett dél felé van. [...] Az első dolog, amire a patriarcha úr és a többi püspök bűnbocsánat mellett kötelezte, az volt, hogy az utakat főként a zarándokok biztonsága érdekében főként a rablóktól és az útonállóktól őrizték. Alapításuk után 9 évvel is még világi öltözetben jártak, és azokat a ruhákat használták, amelyeket az emberek ajándékoztak nekik lelkük üdvére. Égül is a kilencedik évben a franciaországi Troyes mellett zsinatot tartottak. Ezen részt vettek a reimsi és soissons-i érsek urak az alájuk rendelt püspökökkel, továbbá az albanói püspök, mint az apostoli szentszék követe [...] Itt Honorius pápa és István jeruzsálemi patriarcha úr kívánságára szabályt állapítottak meg és fehér öltözetet írtak elő részükre. Mikor pedig már kilenc esztendeje folytatták ezt az életmódot és még mindig csak kilencen voltak, számuk hirtelen növekedni kezdett, és birtokaik is megsokasodtak. Azután pedig Jenő pápa úr idejében, ahogy beszélnek, vörös posztóból, hogy mások közt fölismerhetők legyenek, keresztest varrattak köpenyeikre, mind a lovagok, mind az alsóbbrendű testvérek, kiket szolgálóknak mondanak. Seregük oly mérhetetlenül megnövekedett, hogy ma már a konventben közel 300 lovag van, kik fehér chlamysba (köpenybe) öltözködnek, nem számítva a testvéreket, kiknek csaknem végtelen a száma. A tengeren túl és innen hatalmas birtokaik vannak úgyszólván, hogy nincs már a keresztény világban olyan tartomány, mely javaiból e testvéreknek részt ne engedett volna, és azt mondják, hogy gazdagságuk a királyokéval vetekedik...” (Guillelmi Tyrensis archiepiscopi historiae rerum transmarinarum lib. XII. c. 7.)⁹

A rend vezetése számára meglehetősen korán nyilvánvalóvá vált, hogy – bár a zarándokok megóvása, illetve a hit védelmének érdekében kifejtett tevékenységük elsősorban a Szentföldre köti őket – az anyagi erőforrások előteremtésének színtere az európai keresztény királyságokban létrehozott preceptoriumok, amelyeknek kiváltságokra van szükségük. A templomosokat azonban eredeti célkitűzésük a latin Kelethez kötötte, ezért a jeruzsálemi központ kialakítása után 1130-ra megszerezték

⁷ Charpentier, 1992. 11.p.

⁸ Runciman, 1999. 222. p.

⁹ Runciman, 1999. 526-527. p.

az Antiókiától északra fekvő Baghras várát, majd az 1140-es évek végére a Jeruzsálem és Ramla között fekvő Toron várát is, amely a forgalmas zárandokút védelmét hatékonyan segítette elő. Az 1160-as évekre már mintegy 600 lovag és 2000 szolgáló testvér állomásozott a Szentföldön. Számukat és katonai erejüket növelendő, rendszeresen fogadtak fel zsoldosokat, illetve könnyűlovas egységeikbe helybelieket. Ekkorra már a szabályzatokat is kibővítették újabb cikkelyekkel, például a nagymester megválasztását, vagy a büntetéseket illetően, sőt, rögzítették a rend szervezeti felépítését is (Status Hiérarchiques). Ez alapján bizonyosan állíthatjuk, hogy az 1165 körüli időszakban templomos rendtartományok működtek a Francia Királyságban, Angliában, Poitouban, Aragóniában, Portugáliában és a Magyar Királyságban. Az Ibériai-félszigeten már az 1130-as évektől birtokoltak várakat (Granena, Monzón, Miravet), míg a Német-Római Császárság területén a II. kereszties hadjárat idején jutottak első birtokaikhoz. Természetesen a területi egységek szervezése folyamatos maradt, így a preceptoriumok szaporodásával újabb és újabb tartományok jöttek létre. A 13. században már Cipruson, Aquitániában, Normandiában, Auvergne-ben, Lombardiában, Toszkánában, a Pápai Államban és Szardínia szigetén is működött rendtartományuk. A területi terjeszkedést jelzi az is, hogy a 13. század közepétől kezdődően okleveleikben új kifejezéssel találkozunk: *visitor*-nak nevezték az eddig tengeren inneni meszterként (magister cismarinis) ismert tisztségviselőt. Ebből többet is kineveztek egyszerre, hogy a kontinens egészét képesek legyenek felügyelni. A szoros felügyelet oka egy modern kifejezéssel magyarázható: profitmaximalizálás.¹⁰

4. A Templomosok pénzügyei

A templomos rend szervező munkájának a mai kor embere számára legcsodálatraméltóbb és legmodernebb eredménye a bankrendszer kiépítése. Nem felfedezésről van szó ebben a vonatkozásban, egyszerűen arról, hogy az újabb és újabb kereszties várak felépítése, a rend terjeszkedése hálózat kialakításának igényét vonta maga után. Ez a vállalkozás a kereskedelem fejlesztésével járt együtt, ugyanis a templomosok az utak kiépítésével, védelmével, az utak mentén pihenőhelyek, vendégfogadók és raktárak megépítésével egyszersmind a biztonságos árucseréhez szükséges feltételeket is megteremtették. A közlekedés fejlődésével, a szállítási feltételek javulásával egyenes arányban nőtt a kereskedelemhez szükséges pénz szerepe is. Ebben a korban a váltópénz nem papírból, hanem fémből készült. A fém pedig nehéz, szállításához tehát speciális közlekedési eszközökre, továbbá igavonó állatokra volt szükség. Az utak egyébként sem voltak biztonságosak, hiszen rablóbandák fosztogatták az utazókat. A templomosok a kockázat csökkentése érdekében birtokaik egész területén bevezették a váltólevél rendszerét. A váltó nem a templomosok találmánya: azt a velenceiek és a lombardok korábban is alkalmazták már. A megoldás rendkívül egyszerű. A megbízó a fém pénzt letétbe helyezte valamelyik – szükségszerűen a hozzá legközelebb eső – kereszties vár raktárában, mint egy bankfiókban, például Provins-ben, vagy Párizsban. A kereszties vár könyvelője a letét ellenében kiállított egy oklevelet, tartalma szerint váltólevelet, amely egy másik kereszties várban – mondjuk Toulouse-ban, vagy zárandoklat esetén éppen Jeruzsálemben – volt érvényesíthető. A megbízó itt felmutatta az oklevelet, és a tetszése szerint választott pénznemben átvehette a letétbe helyezett fém ellenértékét. A kereskedőnek és a zárandoknak így többé nem kellett a pénz szállításáról gondoskodnia, amely költséges volt, és korántsem biztonságos. Elegendő volt a

¹⁰ Hunyadi et al., 2011. 27-32.p.

váltólevelet magával vinnie. A templomosok a váltólevelek kiállításakor nyilvánvalóan felszámítottak valamennyi jutalékot. Ez az összeg azonban nem lehetett túlzottan magas, hiszen a rendszer elterjedt és működött, megérte tehát ezt a szolgáltatást igénybe venni.

Az egyetlen problémát az jelentette, hogy – míg a modern bankok ezért a műveletért kezelési költségnek álcázott kamatot számítanak fel – az egyház szigorúan tiltotta híveinek a jövedelemszerzésnek ezt a módját. Ezt a templomosok úgy hidalták át, hogy nem közvetlen díjat számoltak fel a tevékenységükért, hanem a zárandók távollétében kézizálogba vették annak birtokait, és a birtokos távollétében azokat ők használták, bevételeit ők élvezték.

Itt fontos megjegyezni, hogy az Árpád-házi királyok alatt megszilárdult magyar jogviszonyok szerint ez természetesnek tűnt, azonban – míg nálunk ismerték és használták a kézizálog jogintézményét – Nyugat-Európában már ekkor is kizárólag a jelzálogot ismerték. A jelzálogszerződés alapján azonban az ingatlan csak a kölcsön fedezetéül szolgált, azonban ténylegesen nem cserélt gazdát, még átmenetileg sem. A templomosok jelentős jövedelemre tettek szert az ilyen finanszírozási technikával, nem is beszélve azokról a zárandóokról, akik befizettek ugyan egy tetemes összeget az induláskor, de azt teljes egészében soha nem vették fel, mivel útközben történt velük valami.¹¹

A templomosok „bankja” olyan megbízhatóan működött, hogy egy idő után vagyongazdálkodással is megbízták őket. Akinek volt valami vagyona, azt az ő felügyeletükre bízta, sőt, igen gyakran a könyvelést is a templomosokkal végeztette. Több püspökség mellett Franciaország királya is a templomosok párizsi rendházában tartotta a kincsesládát, könyvelője pedig a templomosok könyvelője volt.

A rend vagyona azonban nemcsak ezzel a tevékenységgel gyarapodott. A templomosokra testált adományok között a legkülönbözőbb adók, tizedek és vámok is szerepeltek. A rend könyvelői ennek következtében kiválóan értettek az ilyen javadalmak beszédéséhez és számbavételéhez. A király ezért több esetben a templomosokat bízta meg a királyi adók behajtásával is. Champagne és Flandria területén például a payns-i comtur hajtotta be a királyi adókat. Az összegyűjtött pénzt fegyveres kísérettel a párizsi rendházba szállították, és az ott őrzött királyi kincstárban helyezték el. A rend ezzel a tevékenységével tulajdonképpen a regálbérlo szerepét töltötte be.

Mivel a templomosok hatalmas vagyonnal rendelkeztek, kézenfekvő volt, hogy kölcsönzéssel is foglalkozzanak. Hatalmas összegeket kölcsönöztek például Szép Fülöp francia királynak, aki másként nem tudta volna leánya hozományát kifizetni. Szép Fülöp eladósodása lett aztán a rend veszte a későbbiekben.

Gyakorta kölcsönöztek püspökök részére is, akik az ebben a korszakban megindult katedrális-építések finanszírozását ebből a pénzből biztosították. Szívesen foglalkozott a rend magánkölcsönökkel is. Fennmaradt oklevél tanúsága szerint a zaragozai Pierre Desde és Elisabeth nevű felesége számára 1135-ben folyósítottak személyi hitelt.¹²

A templomosok még zálogkölcsönökkel is foglalkoztak. Az 1307-es letartóztatásukkor ugyanis leltár készült a tőlük lefoglalt vagyontárgyakról. Ebben a leltárban zálogtárgyak is szerepelnek. Szép Fülöp a saját számlájára íratta ezeket a kölcsönöket, és be is hajtotta a zálogtárgyak kiváltása fejében járó pénzt.¹³

¹¹ Hunyadi et al., 2011. 32.p.

¹² Charpentier, 1992. 130. p.

¹³ Charpentier, 1992. 128-132. p.

A templomosok kezén tehát jelentős összegek forogtak, amelyből hatalmas vagyont lehetett volna összegyűjteni. Erre azonban csak olyan mértékben került sor, amennyiben az a bankügyletek miatt mutatkozott szükségesnek. Ha ugyanis a templomosok a kincstáraikban halmozták volna fel a pénzt, akkor rövid időn belül érezhetően csökkent volna a forgalomban lévő pénz mennyisége, amely a kereskedelem megbénításához vezetett volna. A kereskedelem ugyanis csak akkor működik, ha van pénzforgalom, márpedig abban a korban a forgalomban lévő pénz mennyiségét az szabta meg, hogy mekkora volt a pénzveréshez használt fém súlya, és nem lehetett egyszerűen – gyakran fedezet nélküli – „papírokat” kibocsátani, vagy elektronikus úton nyilvántartani, mint ahogyan azt ma egyes modern kormányok megtehetik. A templomosok a rendelkezésükre álló összegeket rendszerint birtokvásárlásra fordították, a rend így korlátlanul terjeszkedhetett. Ez a területi növekedés egy idő után akkora méreteket öltött, hogy Szép Fülöp dekrétummal próbálta megakadályozni a további vásárlásokat. Ezt a dekrétumot azonban hamarosan vissza kellett vonnia.

Felvetődik a kérdés: miért halmoztak fel a templomosok ekkora vagyont, amikor egy olyan rendről van szó, amelyik regulája a szegénységet írja elő. A kérdésre részben választ adhat a templomosok jelmondata: „Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam. [Nem miértünk, Uram, nem miértünk, hanem a Te nevednek dicsőségére.]”

Ha Szép Fülöp 1307-ben nem rendeli el a templomosok letartóztatását, nem zároltatja a rend vagyonát, és gyóntatója, Franciaország pápai inkvizitora, Guillaume de Paris felbujtására nem indítja meg ellenük a koncepciók pert, mind a világi, mind pedig a pápai hatalom fenntarthatatlan lett volna egy idő után. A templomosok kezében ugyanis 1307-re csak Franciaországban közel kétmillió hektáros birtok volt, melyek után kiváltságuk alapján nem fizettek sem királyi adót, sem pedig egyházi tizedet. Hamarosan a meglévő területeik kétszeresével rendelkeztek volna. Földjeiken saját embereik gazdálkodnak, akik a rend védelmét élvezték, így maguk is mentesültek bármiféle adó és tized megfizetése alól, sőt, az igazságszolgáltatásban is mentelmi jogot élveztek, hiszen ügyeikben kizárólag a rend ítélkezhetett felettük. Ha mindezekhez még hozzászámítjuk azt a tényt, hogy a templomosok rendelkeztek ebben az időben Európa és az akkor ismert világ legütőképesebb hadseregével is, könnyen elképzelhető, hogy sem királyi, sem püspöki hatalom nem állhatott volna ellent vagyoni és katonai erejüknek.¹⁴

5. Lovagi regula és valláserkölc a banki tevékenységben

Amikor 1307. október 13-án Szép Fülöp a templomosok letartóztatását elrendelte, minden megsemmisült. Elsorvadt a gyökerétől elszakított nyugati kereskedelem, ezzel a kultúra, a civilizáció. Európa hosszú évszázadokon át hercegek kénye-kedvének, majd vallási szekták acsarkodásának, római katolikusok, anglikánok, protestánsok véres viszályának lett kiszolgáltatva, végül a pénz hatalmasainak és a bankoknak alávetve, akiket már nem köt lovagi regula, nem tart vissza semmilyen erkölcs.¹⁵

Sajnálattal kell megállapítanunk, hogy az erkölcsi szempontok a mai napig nem jellemzik a világ bankrendszerének nagyobb részét. Az emberiség, Isten parancsai betartásának igénye a legtöbb helyen föl sem merül.

¹⁴ Charpentier, 1992. 132-136. p

¹⁵ Charpentier, 1992. 145. p.

Az ilyen tevékenységből következő tragédiák okoznak végül éhezést és nyomort a legeradósodottabb országokban. Egyes teológusok nyíltan emlegetik a kamat- és adósság-elengedés bibliai szabályát, azt, hogy megvetendő dolog mások inségén meggazdagodni és többet követelni vissza, mint amennyit kölcsönképpen adtak. Sokan botrányosnak tartják, hogy a gazdag hitelező országok a szegényektől nemcsak az adósság törlesztését követelik, hanem kamatokat is behajtanak, mégpedig jóval többet, mint amekkora fejlesztési segítséget nyújtottak a hitellel.

Köztudott, hogy minden egyes árban, díjban tetemes kamat-rész rejtőzik, hogy a fogyasztók négyötöde sokkal több kamatot fizet, mint amennyit valaha beszéd, hogy a befektetett tőke kamatozása növekedésre kényszeríti a fejlett országok gazdaságát, ezáltal mintegy hajtószíja a környezetpusztításnak, a technika eluralkodásának, a munkanélküliségnek, elszegényedésnek, állam-eladósodásnak, és a háborús készülődésnek.

Az ilyen – harácsoláson és kizsákmányoláson alapuló – gazdálkodás végkifejletét az emberiség évezredek óta ismeri. Babilon, Egyiptom és Róma, de az ókori Izrael királyai is véleményt alkottak róla. A pénz- és földtulajdon-rendszer szabályozása, valamint elsősorban a kamat tiltása, végighúzódik a vallástörténeten, különösen a kereszténységen át.

Áttekintve kultúrtörténetünk utolsó 3000 évét, a vallásos kamat-tilalom belső szigora után újabb kanyar következik. Az ívelés Kr.e. 1250 körül kezdődött a mózesi törvényekkel, tetőpontját érte el Jézus Krisztus hegyi beszédében, és korunkra annak eddigi legmélyebb pontjára jutott.

5.1. Mózes törvényei

A kamat tilalma azon isteni törvények közé tartozik, amelyeket Mózes hirdetett ki Izrael népének a Sinai hegyen, az Egyiptomból való kivonulás után: “Ha te, egyik a népemből, pénzt adsz kölcsön egy szegénynek a közeledben, ne úgy segíts neki, mint valami uszorás, nem szabad rá kamatot kiróni.” (Mózes 2. könyve, 22,25 (Exodus)¹⁶

Ettől kezdve minden kamat uszorának számít, függetlenül a nagyságától. Jóllehet a kamatfizető szegény testvérré való utalás azt jelzi, hogy a kölcsön - főleg a fogyasztási kölcsön - közönséges dolog. Ebből kiindulva mégsem volna megengedhető, hogy az újabb idők termelési kölcsönei kamatozók legyenek. Aztán a kamattilalom körül ott a többi szabály: az “elengedés éve” (Mózes 5. könyve, 15,1-11), miszerint minden hetedik évben minden adósság elengedtetik, és a “kürtölés éve” (Mózes 3. könyve, 25), a minden ötvenedik esztendő, amikor minden földbirtokot vissza kell adni eredeti tulajdonosának Ezt kellett kikürtölni, kürtöt fújva kihirdetni országszerte. A termőföld ebből következően nem idegeníthető el ennél hosszabb időre, és a még esedékes termés, valamint annak értékén számított ára is veszendőbe megy abban az esztendőben. Ezek a kamattilalom érvényesítéséhez szükséges elengedési szabályok és földtulajdonjogok a történelem folyamán feledésbe merültek.

Mózes azonban a saját népére korlátozza a kamatszedés tilalmát, és megengedi az idegenekkel szemben (Mózes 5. könyve, 23, 20). Ezt a megkülönböztetést a zsidók a mai napig betartják.

¹⁶ a Biblia zürichi fordítása után; lásd még: Mózes 3. könyve, 25,35-37 (Leviticus) és Mózes 5. könyve 23,19 és 20 (Deuteronomium))

5.2. *Keresztény kamattilalom*

Jézus Krisztus a követelésével még tovább megy. Hegyi beszédében ezt mondja: “Inkább szeressétek ellenségeiteket, tegyetek jót, és kölcsönözzetek, anélkül, hogy visszavárnátok. Akkor nagy jutalmatok lesz, és a Magasságos fiai lesztek.” (Lukács, 6,35.)

Jézus ezzel a kamatszedés tilalmát magától értetődőnek nyilvánítja, és követelménnyé teszi, hogy adott esetben a kölcsön visszaadásáról is lemondjanak. A Máté evangéliumában (5,38) leírt hegyi beszédből ez még érthető, hiszen a hitelezés-téma szövegkörnyezetében ott a tetszetős felszólítás, hogy ha megütötték a jobb orcádat, fordítsd oda a balt is, továbbá, az, hogy akitől az alsó ruháját akarják, adja oda a felsőt is. Hozzáfüzi: “Adj annak, aki kér tőled, és ne fordulj el attól, aki tőled kölcsönözni akar!” (5,42.)

Az, hogy az anyagi haszonra törekvés és Krisztus követése összeegyeztethetetlen, sok helyen nyilvánul meg egyértelműen, például abban a kijelentésben, amely szerint egy teve könnyebben átjut a tű fokán, mint hogy egy gazdag ember bejuthatna Isten országába (Máté, 19,24), valamint ebben a markáns mondatban is: “Nem szolgálhattok Istennek és a Mammonnak.” (Máté, 6,24.)

Nyssai Szent Gergely (Kr. u. kb. 334–394), görög püspök, jelentős teológus és misztikus, nyomatékosan átkozta ki a kamatot: “Mi a különbség idegen javak titkolt módon való birtokba vétele és a között, hogy valaki útonállóként, gyilkosság árán teszi önmagát idegen vagyon urává, – vagy ha kamatfizetés kikényszerítésével veszi tulajdonba azt, ami nem az övé?”

A kamattilalom érvényessége és hatása kétségtelenül a középkorban jutott csúcspontra. A második lateráni zsinat 1139-ben így határozott erről: “Aki kamatot szed, ki kell azt taszítani az egyházból, és csak a legsúlyosabb büntetés után és a legnagyobb óvatossággal vehető fel ismét. Attól a kamatszedőtől, aki megtérés nélkül hal meg, meg kell tagadni a keresztény temetést.”

III. Jenő pápa 1150-ben kihirdette: “Aki többet követel vissza, mint amekkora a kölcsönadott összeg, az uzsoráság bűnébe keveredik. Minden, ami a kölcsönadott összeghez hozzájön, uzsorának számít.”

A templomosok elítélését eltűrő V. Kelemen pápa 1311-ben, közvetlenül a halála előtt, még ezt nyilatkoztatta ki a világi uralkodókkal szemben: „Nullával egyenlő és semmis minden olyan törvénykezés, amely megengedi a kamatot.”

Aquinói Szent Tamás (1224-1274), a középkor legjelentősebb teológusa és filozófusa, szintén elítéli a kamatot, mint ami önmagában igazságtalan: “A pénz csak fizetőeszközként használható fel, tehát a hívők nem fizetnek kamatot. Kamatra kölcsönözni bűn.”

Szent Tamás mégis elismerte nemcsak a bérletet és a haszonbért az olyan dolgoknál, amelyek a használat során nem fogynak el, hanem külön megállapodás alapján a nyereségrészesedést és kártérítést is.¹⁷

A templomosok pénzügyi tevékenységét ismerve megállapíthatjuk, hogy ők voltak az utolsó olyan keresztény „bankárok”, akiknek tevékenysége sikeres maradhatott erkölcsstelen kamatok követelése nélkül is. A sors fintora, hogy a gyakorlati pénzügyi-szervező tevékenységet nem végző, a lovagok által nyújtott kölcsönökből élő francia király erővel verte szét a történelem legrejtélyesebb, korának legmodernebb kereszties lovagrendjét.

¹⁷ Geitmann, 2000.

Irodalom

- Bozsóky, P. G. (1995): *Keresztes hadjáratok*. Agapé Ferences nyomda és Könyvkiadó Kft., Szeged.
- Charpentier, L. (1992): *A templomos lovagok titkai*. Holnap Kiadó Kft., Budapest.
- Geitmann, R. (2000). A Biblia, az egyházak és a kamatgazdaság. [<http://mkdsz1.freeweb.hu/n04/kamat.html>; 2012.08.30.] Eredetileg: Bibel, Kirchen und Zinswirtschaft. *Zeitschrift für Sozialökonomie* (1989) 80: 17–24. o.
- Hunyadi, Zs.–Pósán, L. (2011): *Krisztus katonái – A középkori lovagrendek*. Tóth Könyvkereskedés és Kiadó Kft., Debrecen
- Runciman, S. (1999): *A keresztes hadjáratok története*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Zöllner, W. (1980): *A keresztes háborúk története*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest.